

יג ויאמר

מרדכי להשיב אל-אסתר אל-תדמי
בנפשך להמלט בית-המלך מכל-היהודים:

יד כי אם-החרש תחרישי בעת הזאת רוח
והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואף

ובית-אביך תאבדו ומי יודע אם-לעת
פזאת הגעת למלכות: טו ותאמר אסתר

שלושה דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו, ואלו הן: ישראל, והתורה, והדינין. ישראל—כמה נצטער עליהם ונקראו על שמו (ישעיהו סג. יא) ויזכור ימי-עולם משה עמו. וכן אסתר נתנה נפשה על ישראל ונקראו על שמה שנאמר (ד. ח) ולבקש מלפניו על עמה. (מכילתא בשלח טו. א, רבה ל. ד)

ולפי דבריהם, היה זה ממרדכי הצדיק לחזק ידיה ולהלהיב אותה, שתמסור עצמה לסכנה, כאשר עשה משה רבנו ע"ה, שאמר (שמות לב. לב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, וזכה שנקראו עמו, וכן היא תזכה שיקראו עמה. (מנות הלוי)

בספר שו"ת "משפט כהן" בהלכות מלכים, משיב הרב קוק זצ"ל שלוש תשובות ארוכות בעניין שלפנינו, ומוכיח כי מסירות נפש זו של אסתר וגם העבירה שהיתה בידה בגילוי עריות, הותרו לה על ידי מרדכי כהוראת שעה ולמגדר מילתא. והנה קטעים מדבריו:

והרב הולך ומסביר כנגד השואל מדוע הצלת כלל ישראל נחשבת למגדר מילתא, (כמו לעשות סייג לתורה) עד כדי כך, שאין צורך ליטול רשות מבית-דין, וכל הזוכה בה שליחותיהו דבי"ד קא עביד:

מיהו הדבר מצד עצמו מסתבר, דאין לך הוראת שעה כל כך נחוצה, ראוייה להורות לעבור על דברי תורה, כמו הצלת כלל ישראל. (גם לעבור על שפי"ד וג"ע—שם עמוד ש"ח). אבל החובה התדירית למסור נפש היחיד בשביל הכלל, הוא משום מגדר מילתא והוראת שעה. ואסתר משום הכי חשבה לכתחילה שהדבר רחוק שתציל, שהרי וודאי ימיתוה ותפסיד חיי שעה. וגם שהיתה חושבת שאולי במשך הזמן תהיה נקראת ותוכל להציל או באופן יותר קרוב ובלא סכנה. ומרדכי הורה לה הוראת שעה, שבמקום הצלת כלל ישראל, אין לרחות כלל, ויפה שעה אחת קודם.

וממליץ אני על זה, מה שכתוב בתנא דבי אליהו רבה פי"ד: אמר לי, רבי! שני דברים יש בעולם ואני אוהבם בלבבי אהבה גמורה, ואלו הן: תורה וישראל, אבל איני יודע איזה מהם קודם. אמרתי לו בני, דרכם של בני אדם אומרים, התורה קדמה, שנאמר (משלי ח. כב) ד' קנני ראשית דרכי. אבל אני אומר, ישראל קדמו, שנאמר (ירמי' ב, ג) קדש ישראל לה, ראשית תבואתו.

וכיצד קיימת חובת ההשתדלות בכל האופנים, גם עם מלוא הבטחון בהשגחת ד' על עמו להושיעו; אומר הרב זצ"ל:

ואם אנו מוצאים שמותר וחיוב הוא בשביל הצלת כלל ישראל לעבור על ביטול מצוות עשה בשב ואל תעשה (ממרדכי שהעביר יום ראשון של פסח בתענית וביטל אכילת מצה מכלל ישראל (מגילה טו). וגם עריות דידה בודאי הותר וההוכחה—מאסתר ויעל), שמע מינה שאותו הביטחון של ההשגחה העליונה, אינו פוטר אותנו כלל מחובת ההשתדלות על הצלת הכלל בכל היכולת שבידינו. ולד' יתברך שמו נתכנו עלילות איך לקשר את המידות הנראות לנו הפכים; בטחון גמור על קיום האומה מצד אחד וחובת ההשתדלות בכל מה שיוכל לחזק את קיומה. וקל וחומר להסיר שום סכנה שתוכל ח"ו להביא עליה השמד וכילוי. ד' יצילנו ואנחנו בהדי כבשי דרחמנא למה לן. וחייבים לעשות כל המצוי בידינו. (ראה בס' אמונות והדעות לרס"ג מאמר עשירי פט"ו). וכיוון שאנו עושים בשביל הצלת כלל ישראל שהוא יסוד כל התורה כולה, מגמתה ותכליתה, זהו יסוד כל מיני מגדר מילתא שבעולם. והכל כלול בה. (שם ע' שכז—שכח)

רש"י

(יג) אל תדמי בנפשך — אל תחשבי. כמו: והיה פאשו דמיתי (במדבר לג, נו). אל תדמי בנפשך — אל תהי סבורה להמלט ביוג ההרנה בבית המלך, שאין אף רוצה לספן את עצמן עקשו על הפסק, לבוא אל המלך שלא ברשות.

להשיב אל־מרדכי: ^{טו} לך כנוס את־כל־
היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל־
תאכלו ואל־תשתו שלשת ימים לילה ויום

גם־אני ונערת־י אצום כן ובכן אבוא אל־
המלך אשר לא־כדת וכאשר אבדתי

אבדתי: ^י ויעבר מרדכי ויעש ככל
אשר־צוהתה עליו אסתר:

(יז) ויעבר מרדכי — על דת, להתענות פיוס טוב ראשון
של פסח (שם), שהתענה פי"ד פניסן וט"ו וט"ז, שהרי פיוס
י"ג נכתבו הפסחים. (ג, יב).

רש"י

אור חדש

(טז) לך כנוס את כל היהודים. דבר
זה רמזה לו על התפילה
שיתפללו, ובדבר זה שייך לך כנוס
כאשר ילכו לבית הכנסת להתפלל, ולא
יתפלל כל אחד בביתו רק תהיה תפילת
צבור, וכן פירשו התוס' (עיי' ברא"ש
מגילה פרק א, א בשם ר"ת) על מה שאמרו
(מגילה ב, א) יום י"ג זמן קהלה לכל
היא, שהיו נקהלים להתפלל, ובלשון
זה שאמרה לך כנוס את כל היהודים
משמע שיכנס אותם יחד.

וזה רמז מה שאמרו בפ"ק דברכות,
(ח, א) רבי נתן אומר, מניין שאין
הקב"ה מואס בתפילתן של רבים,
שנאמר (איוב לו, ה) הן אל כביר ולא
ימאס, וכתיב (תהלים נה, יט) פדה בשלום
נפשי מקרב לי, כו', אמר הקב"ה כל
העוסק בתורה ובגמילות חסדים
ומתפלל עם הצבור מעלה אני עליו
כאלו פדאני לי ולבני מבין או"ה עד
כאן. ורצה גם בזה כי השכינה הוא עם
ישראל בגלות כמו שאמרנו (מכילתא דר'
ישמעאל מס' דפסחא בא פרי י"ד ד"ה ויהי מקץ)
ואף ע"פ שאצלו אין שייך שעבוד חס

ושלום, מאחר שהוא ית' עם ישראל
וישראל הם בגלות, הרי נאמר עליו
גלות מצד הזה כי שכינתו יתברך עם
ישראל, וכאשר יתקבץ העם אל הש"י
כמו בתפילת הצבור, דבר זה נחשב
כמו יציאה מן הפיזור אשר ישראל
פזורים מבין האומות, והוא נחשב
פדיון מבין האומות, ודע כי ישראל בין
האומות ואף אם הם אלף ביחד נקראים
פזורים בין האומות אמנם כאשר היו
מתפללים נקראו ציבור כאשר הם
מתאספים ומתקבצים אל הש"י ובוה
יוצאים מבין האומות אל ה' ומתעלים
מביניהם.

ישועה גדולה

על זה בא התשובה, "קח לך
בשמים ראש מר דרור" (שמות ל-כג),
ומתרגמין "מרי דכיא", ונאמר
בקטורת שחלת ותלבנה, כמו שאמרו
חז"ל (כריתות ד:*) כי מזה למדו לקרב
לאחרים אפילו פושעי ישראל, ונרמז
מרדכי בקטורת כי הוא מקשר ישראל
לאביהם שבשמים. ועיקר קטורת על
תפילה, כמו שאמרו (כריתות ו:*) ובירושלמי
יומא פ"ד, ה"ה) שהקול יפה לבשמים. וכן

מרדכי בתפילתו עצר מחשבת המן,
כמו קטורת שמעצר המגפה. ונקרא
"מר דרור", כי תחילתו "מר", שעמד
נגד המן ולא השתחוה לו, וערער
מדנים לישראל. אבל סופו היה "דרור"
ותירוהו, וגם טהרה לישראל בתשובה.
כי מה איכפת בחירות, "יאי גלותא
לישראל", רק העיקר בתשובה שעשו
ישראל. ולכך מתרגמין "מרי דכיא",
שנטהרו למקום.

שפת פורים אמת

[תרס"ב]

עיקר הישועה בפורים נעשה על ידי
הכינוס כמו שכתוב (אסתר ה, טז)
כנוס כו' כל היהודים. וכתוב (אסתר ט, טז)
נקהלו ועמוד על נפשם. וזהו בחינת תורה
שבעל פה כי במתן תורה כתיב (דברים ה, י)
הקהל לי את העם ואשמיעם את דברי.
והיה הקהילה בציווי הקב"ה. וכאן נקהלו
מעצמם. והדר קבלוה בימי אחשורוש^{טז} בכח
הקהילה. לכן כתיב (אסתר ט, כז) וקבל
היהודים לשון יחיד. שנעשו אגודה אחת.
ואז אין עמלק יכול לשלוט בהם. ואיתא
בגמרא^{יז} באותו גר שאמר למדני תורה
כשאני עומד על רגל אחד. והשיב לו
ואהבת לרעך כמוך. הרמז בעולם הזה
דשיקרא שלטא. דאיתא^{יח} שקר עומד על
רגל אחד שהקו"ף נמשכת למטה מכל
האותיות. ולכן איש לשון בל יכון כו' (תהלים
קמ, יב). אבל האמת עומד בכל צד. ושקר אין
לו רגלים^{יט}. וזה אות הק' שולט באדר כמו
שכתוב בספר יצירה^כ המליך אות ק' כו'.
והטעם כי הוא סוף השנה והסטרא אחרא
נמשכת בסוף כקוף בתר בני נשא. ואז העצה
רק על ידי ואהבת לרעך כמוך. שכח כלל
ישראל דוחה השקר. ולכן תיקנו משלוח
מנות ומתנות לאביונים לעורר אהבת בני
ישראל. וזה היה יסוד בית שני. ולכן נחרב
על ידי שנאת חנם^כ. כי יסוד בית שני בכח
אהבת ישראל:

אמר ליה ליצחק:

בניך חטאו [לי]. אמר לפניו: רבונו של עולם - בני ולא בניך?

בשעה שהקדימו לפניך "נעשה"

ל"נשמע", קראת להם: (שמות ד) "בני

בכרי". עכשיו - בני ולא בניך? ועוד, כמה

חטאו? כמה שנותיו של אדם - שבועים

שנה. דל עשרים, דלא ענשת עליהו, פשו

להו - חמשיין. דל עשרים וחמשה

דלילוותא, פשו להו - עשרים וחמשה, דל תרתי סרי ופלגא דצלויי,

וימיכל, ודבית הפסא, פשו להו - תרתי סרי ופלגא. אם אתה סובל

את פלם - מוטב. ואם לאו - פלגא עלי ופלגא עלך. ואם תאמר:

פולחו עלי, הא קריבית נפשי קמך! פתחו ואמרו: (פי) "אתה

אבינו". אומר להם יצחק: עד שאתם מקלסין לי, קלסו להקדוש

ברוך הוא,

פחד יצחק

ענין ה

(א) כתב הגר"א הנה המהלך בכל יום טוב הוא חציו להשם וחציו לכם. שני זמנים יוצאים הם מן הכלל הזת. יום כפור הוא כולו להשם ופורים הוא כולו לכם. אלא שלקושטא דמלתא אין כאן שום יוצא מן הכלל. כי יום כפורים הוא יום כפורים. כלומר, שניהם ביחד מהווים בענין זה מועד אחד. ובמועד הזה הכולל פורים ויום כפור, שפיר מתקיים בו חציו להשם וחציו לכם. עד כאן דברי הגר"א.

(ב) ננסה נא למעום פעימה קלה מן מתקו של הדבש הזת.

כאן שלימות אחת בת שני חצאין. השלימות היא הצעקה העמוקה העולה מתהומות הנפש: רצוננו לעשות רצונך. ושני החצאין הן שתי המענות של שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות. וכאן הוא מקום הצירוף של פורים ויום כפור. כי חלוקת שני הזמנים הללו היא סילוק החשבון עם שני המעכבים הללו. כי על כן יום כפור הוא ביטול העיכוב של שאור שבעיסה, ביום כפור אין העיסה מתחמצת. ואין בכח השמן להשטין. ואנו עומדים מופשטים מכל עניניו של הגוף. ואילו בפורים נפקע כחו של עשו מלשעבד. נפל פחד היהודים עליהם. והרי זה ביטול העיכוב השני של שעבוד מלכיות. ביום כפור מתקיימת המענה של פלגא עלך. ומכאן הוא המחצית של חציו להשם. ואילו בפורים מתקיימת המענה של פלגא עלי. ומכאן הוא המחצית של חציו לכם. ונמצא, דבפורים מסתלק המעכב האחרון המונע את הרצוננו לעשות רצונך" שלא יתפרץ החוצה. ומכאן, מגלת אסתר. כלומר, נתגלה ההסתר של הרצון הפנימי לעשות רצונך.

(ג) מצינו בחז"ל כי בשעת חשבון עם האבות על אודות חטאי הבנים, תהא מענתו של יצחק אבינו פלגא עלי ופלגא עלך. ונתפרש דבר זה בדבריו של הגר"י בלאזער זצ"ל כי המענה הזו מכוונת היא למאמר חכמים: רצוננו לעשות רצונך, אלא ששאור שבעיסה ושעבוד מלכיות מעכב. כלומר, מה שאין אנו מקיימין רצונך, אין זה מפני שאין בנו הרצון לעשות רצונך, אלא אדרבה, אדיר חפצנו הוא דוקא לעשות רצונך אלא שאין לו כח לרצון זה להגיע לידי שליטה מפני שני המעכבים הללו המחלישים את כחו. שאור שבעיסה ושעבוד מלכיות שני העיכובים הללו הם היסוד לחלוקת פלגא עלי ופלגא עלך. השאור שבעיסה הוא המונע שאתה גרמת לו. (ברכות ל"ב, מאמר אליהו ואתה הסבות את לבם אחורנית. ומנין שהקב"ה הודה לו שנאמר ואשר הרעתו) ועל המעכב הזה אמר פלגא עלך. ואילו המונע השני של שעבוד מלכיות, אני גרמתי לו, שכן אין שעבוד מלכיות אלא מכחו של עשו. ועל המונע הזה אני אומר פלגא עלי. עד כאן דבריו של הגר"י בלאזער. והם הם הדברים שכתב הגר"א כי שני הזמנים של יום כפור ופורים הם בסוד מחצה להשם ומחצה לכם. היחס הזה בין יום כפור לפורים עומד הוא בסוד של פלגא עלי ופלגא עלך. כאמור, יש

ברכות פרק שני יו.

רבי אלכסנדר, בטר צלותיה, אמר הכי: רבון (פל) העולמים, גל וידוע לפניך, שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב? שאור שבעיסה ושעבוד גליות.

לנוך: שאור שבעיסה. ילר הרע שכלנו המחמילנו:

ומי רש"י מעכב. שאין אנו עושין

המבזה את המועדות (כ"ג ע"א). וא"ר ששת משום וכו'. דבר זה מבואר, רבי אלעזר בן עזריה כל כי המועד הקבוע שיהיו חוגגין אל הש"י ועובדים עבודתו יתברך, והוא עובד עבודה כוכבים. נקרא מועד מלשון ונועדתי לך. כי השנים שהם מתחברים ומתועדים יחד נקרא מועד, וכן הרגל הוא שיהיה הש"י מתוועד עם עמו ומתחבר להם.

ומי שמבזה את המועדות כאלו אינו רוצה בחבור הזה ומתדבק באחר. ולכך אמרו במסכת (ב"ב) (יומא נ"ד א') כשהיו ישראל עולים לרגל היו מגביהין להם הפרוכת והיו מראים להם (כשעלו לרגל) כי עליותם לרגל הוא עצם החבור שנקרא מועד, ולפיכך אז היו מראים להם זה. ולכך אמר המבזה את המועדות, ולא אמר המבזה הרגלים כלישנא דקרא.

[א] ידוע בקדושת הזמנים דבכל שנה באותו יום מתעורר הענין הנעשה אז באותו יום. והיינו כשהענין נקבע וקיים לדורות, כי כל דבר טובה הנעשה לישראל מהצלה וישועה, הכל במשפט מצד איזה זכות שנתעורר באותו זמן. וכאשר אותו זכות נקבע קדושתו בישראל בכל הדורות, אז גם קדושת אותו הזמן קבוע וקיים לדורות, להיות מתעורר כח אותו זכות ואותה ישועה פרטית בכל שנה ושנה.

אסתר ט כח

כח וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־
דוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה מְדִינָה וּמְדִינָה
וְעִיר וְעִיר וַיְמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ
מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרַעֲם:

מדרש פרשה ט משלי

שְׁכַל הַמוֹעֲדִים (כ) יִהְיוּ בְּטָלִין וַיְמִי הַפּוֹרִים לֹא
יִהְיוּ נִבְטָלִין לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: (אסתר ט, כח) וַיְמִי הַפּוֹרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעֲבְרוּ
מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזָכְרָם לֹא יִסּוּף מִזְרַעֲם. אִךְ יְמֵי הַפּוֹרִים אֵינָן בְּטָלִין
לְעוֹלָם, שְׁנֵאמַר: (ויקרא טז, לד) וְהִיתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם.

תפארת פרק נג ישראל

ואם תשאל למה אלו שני המועדים לא יהיו בטלים, דבר זה לפי ענין אלו המצות כי ענין אלו המועדים הם כמו התחיה שאחר שהגיעו למיתה יחזרו לחיים כבראשונה, וכן יום כפורים שהאדם אשר הוא חוטא ונגזר עליו המיתה יחזור לו החיים, ולפיכך פורים אשר הגיעו לחרב וחזר להם החיות אין ספק שהגיע להם דבר זה ממדרגה עליונה שממנה החיות שלא בטבע כי החיות הטבעי כבר נגזר על זה המיתה ואי אפשר רק שפתח להם השם יתברך שער העליון אשר ממנו חזר להם החיים, וכן יום כפורים אחר שנגזר עליו המיתה כאשר יחזור לו החיים אי אפשר רק על ידי עולם העליון ודבר זה מבואר, ולכך ראוי שאלו שני מועדים בפרט לא יהיו בטלים לזמן התחיה כי אלו המועדים הם גם כן ממין אותו העולם ודוגמתו ואין בטול דבר לעתיד כאשר יחזור לחיות שלהם כי אלו שני המועדים גם כן כך שאחר שנגזר המיתה חזר החיים מן השם יתברך.

ויש לפרש כי פורים שבא בשביל שהמן היה עומד לכלותינו מן העולם שלא יהיו נמצאים כלל, ואם היה ח"ו המן מכלה ישראל לא הגיעו ישראל לימי המשיח כלל, ולכך ימי הפורים לא יהיו נבטלים מאחר שימי הפורים באים על זה שלא היה המן מכלה ישראל מן המציאות לגמרי עד כי לא יהיו נמצאים כלל והש"י נתן להם המציאות, ולכך יקיימו המועד הזה אף לעתיד לימות המשיח, שאם לא היה פורים לא הגיעו לימי המשיח, אבל יציאת מצרים אף אם לא יצאו ממצרים אפשר שיהיה להם משיח וע"י המשיח היו נגאלים, ולכך כל המועדים שהם זכר ליציאת מצרים יהיו בטלים מה שאין כך בניין פורים שאם לא היה ביטול למחשבת המן ח"ו היו ישראל כלים ולא הגיעו אל הגאולה של המשיח.

וזהו הפך יום הכפורים כי יום הכפורים מסולק מן הנאת הגוף, שכל דבר שהוא הנאת הגוף הוא אסור ביום הכפורים, הן אכילה ושתייה הן רחיצה וסיכה הן נעילת הסנדל תשמיש המיטה הכל אסור (יומא עג, ב), ודבר זה כי יום הכפורים כמדת החטא והעון אשר החטא הוא כרת ואבוד לנפש האדם וכמו שבאו ימי הפורים על שהיה המן מבקש לכלותם והציל הש"י אותם מהם, כך סמאל הרשע המקטרג והוא צר ואויב לאדם מבקש לאבד את הנשמה ולבטל אותה והש"י מציל אותנו ממנו, ומזה הטעם אף י"ה לא יהיה בטל כי אם לא היה י"כ היה בטול לנפש לגמרי מפני החטא שהוא לנפש והיה מגיע לה אבוד מן סמאל הצורר שהוא עומד לכלות נפש האדם כמו שהיה עומד עלינו המן לכלות ישראל מצד הגוף והקב"ה מציל אותנו מידו.

אור הקדמה חרש

ולכך שני הימים האלו אשר הם באים על שהש"י מציל אותנו מן הכליון לגמרי, הן מצד הגוף הן מצד הנשמה לא יהיו בטלים, כי שאר המועדים אפשר הבטול להם מפני שהם זכר ליציאת מצרים, ואף אם היו עוד משועבדים במצרים היו באחרונה נגאלים, לכך אפשר להם הבטול, אבל אלו שני המועדים שהם באים על שהש"י הציל אותנו ונתן לנו השארית והמציאות לא יהיה דבר זה בטל לעתיד, כי אם לא היו שתי גאולות הן גאולה מצד הגוף והן גאולה מצד הנפש היה כאן אבוד לגמרי, ולא היה כאן גאולה אחרונה שתהיה לימות המשיח, ולכך אלו שני ימים לא יהיו בטלים.